

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 20.051.210
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктору політичних наук, професору,
професору кафедри політичних наук
Климончуку Василю Йосифовичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента, доцента кафедри політичних наук
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
Міщук Мар'яни Богданівни
на дисертаційну роботу Івана Васильовича Мельничука
«Політико-правові засади державно-релігійних відносин в сучасній
Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052
Політологія

Актуальність теми дослідження. В умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій релігійна сфера перестає бути лише простором реалізації свободи совісті та внутрішньо-конфесійного життя, натомість дедалі виразніше постає як важливий чинник публічної політики, суспільної консолідації, формування ціннісних орієнтирів і забезпечення національної стійкості. В українських реаліях державно-релігійні відносини є однією з тих сфер, у яких безпосередньо перетинаються інтереси держави, релігійних організацій, громадянського суспільства та особи як носія фундаментального права на свободу світогляду і віросповідання. Саме тому звернення до політико-правових засад є не лише науково виправданим, а й суспільно необхідним, оскільки дозволяє осмислити механізми взаємодії держави та релігійного середовища в ситуації, коли релігійний чинник впливає на процеси державотворення, політичної легітимації, національної єдності та безпекової політики.

Сучасна українська модель державно-релігійних відносин формується в умовах поєднання кількох складних процесів - демократичної трансформації політичної системи, європейської інтеграції, розвитку громадянського суспільства, переосмислення національної ідентичності та війни за Незалежність

України, яка істотно змінила як статус релігійного чинника в суспільному житті, так і практику взаємодії держави з релігійними інституціями. За таких обставин державно-релігійні відносини не можуть розглядатися виключно в межах формально-юридичної площини, оскільки йдеться не лише про конституційні гарантії свободи совісті чи правовий статус релігійних організацій, а й про вироблення державою таких механізмів політики у сфері релігії, які були б здатні забезпечити баланс між правами людини, принципом світськості, рівністю конфесій, суспільною стабільністю та національною безпекою. Саме в цьому аспекті дисертаційна тема набуває особливої наукової ваги, адже порушує проблему співвідношення свободи релігії, автономії релігійних організацій і публічних інтересів держави в умовах кризового розвитку та воєнного стану.

Суттєвим чинником актуалізації дослідження є специфіка українського релігійного простору, який характеризується поліконфесійністю, історичною неоднорідністю церковної структури, регіональними відмінностями релігійних практик і складною спадщиною попередніх моделей церковно-державної взаємодії. Така конфігурація не лише ускладнює вироблення універсальних механізмів державної політики у сфері релігії, а й вимагає від наукового аналізу врахування широкого кола чинників - від конституційно-правових засад свободи віросповідання до політичних практик, через які релігійні інституції включаються у процеси суспільної комунікації, гуманітарної діяльності, моральної легітимації та символічного представництва. Відтак дослідження політико-правових засад державно-релігійних відносин є важливим ще й тому, що дає змогу виявити не лише формальні принципи функціонування цієї сфери, а й реальні механізми її політичного та інституційного відтворення в сучасній Україні.

Особливої актуальності дана тема набуває в умовах повномасштабної війни, яка зумовила посилення ролі державно-релігійних відносин у забезпеченні національної безпеки. Військова агресія російської федерації проти України продемонструвала, що релігійний фактор може виконувати не лише конструктивні функції, пов'язані із суспільною консолідацією, волонтерською та гуманітарною діяльністю, моральною підтримкою населення, а й

використовуватися як канал зовнішнього впливу, інструмент політичного маніпулювання та поширення деструктивних ідеологічних наративів, що становлять загрозу національній безпеці та Українській державності. У зв'язку з цим предмет дослідження виходить за межі традиційного релігієзнавчого або суто правового аналізу і набуває виразного політологічного змісту, оскільки йдеться про те, яким чином держава може реагувати на ризики, що виникають у релігійному середовищі, не руйнуючи при цьому конституційних гарантій свободи совісті та засад демократичного правопорядку. У цьому сенсі дисертаційне дослідження порушує одну з найбільш складних і водночас практично важливих проблем сучасної державної політики - проблему визначення меж допустимого державного втручання у сферу релігії в умовах воєнного стану, зовнішньої агресії та загроз національній безпеці.

Водночас актуальність обраної теми посилюється необхідністю критичного переосмислення чинної нормативно-правової бази, яка регулює відносини між державою та релігійними організаціями. Хоча в Україні сформовано базові конституційні та законодавчі засади свободи світогляду і віросповідання, сучасна політична практика демонструє, що наявні механізми правового регулювання не завжди повною мірою відповідають сучасним суспільним і безпековим викликам. Дискусійними залишаються питання меж автономії релігійних організацій в інтересах національної безпеки, ролі держави у врегулюванні конфесійних конфліктів, правового статусу релігійних інституцій у сфері капеланства, гуманітарної допомоги, соціального служіння та публічної комунікації. За таких умов наукове дослідження політико-правових засад державно-релігійних відносин має не лише теоретичне, а й виразне прикладне значення, оскільки його результати можуть бути використані для вдосконалення державної політики у сфері релігії, адаптації законодавства до сучасних викликів і вироблення більш збалансованої моделі взаємодії держави та релігійних інституцій.

Отже, актуальність дисертаційного дослідження не викликає сумніву, оскільки обрана тема концентрує в собі низку принципово важливих для сучасної України питань: забезпечення свободи совісті та рівності конфесій, пошук

оптимальної моделі взаємодії держави і релігійних організацій, правове врегулювання участі релігійних інституцій у публічному просторі, протидію використанню релігійного чинника в інтересах держави-агресора, а також формування збалансованої державної політики у сфері релігії в умовах війни. Саме тому дисертація, присвячена політико-правовим засадам державно-релігійних відносин в сучасній Україні, є своєчасною, науково обґрунтованою і суспільно значущою, а її проблематика повною мірою відповідає актуальним запитам сучасної політичної науки та практики державного управління.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження “Політико-правові засади міжконфесійних відношень в Україні: політологічний аналіз” затверджена Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, протокол № 09 від 01 листопада 2022 року та уточнена “Політико-правові засади державно-релігійних відносин в сучасній Україні” Вченою радою Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, протокол № 08 від 29 квітня 2029 року. Дисертаційне дослідження здійснене на кафедрі політичних наук у рамках наукової теми кафедри «Трансформація сучасної політичної системи України: внутрішньополітичні виклики та зовнішні впливи» за номером державної реєстрації 0117U004396.

Тема дисертаційного дослідження безпосередньо пов'язана із науковою темою кафедри, оскільки державно-релігійні відносини є важливим складником сучасного політичного процесу та одним із чинників трансформації політичної системи держави. У сучасних умовах релігійна сфера в Україні виходить за межі суто духовного чи конфесійного життя і набуває виразного політичного значення, впливаючи на формування публічної політики, суспільну консолідацію, інституційну взаємодію держави з громадянським суспільством, а також на процеси легітимації влади, національної ідентичності та забезпечення суспільної стабільності. Зв'язок виявляється насамперед у тому, що трансформація політичної системи України супроводжується зміною ролі релігійного чинника в суспільно-політичному житті, переосмисленням меж взаємодії держави і релігійних організацій, а також оновленням політико-правових механізмів

регулювання цієї сфери. Дослідження державно-релігійних відносин дає змогу простежити, яким чином у процесі демократичних перетворень, європейської інтеграції, реформування інститутів влади та розвитку громадянського суспільства змінюються моделі участі релігійних організацій у публічному просторі, механізми реалізації свободи совісті та форми взаємодії держави з конфесійним середовищем.

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків.

Дисертаційне дослідження демонструє прагнення автора розглядати державно-релігійні відносини не ізольовано, а в широкому політичному та правовому контексті, що дало змогу виявити взаємозв'язок між нормативними засадами регулювання релігійної сфери, трансформацією державної політики, розвитком демократичних інститутів і посиленням безпекового виміру сучасного українського державотворення.

Переконливість основних наукових положень забезпечується насамперед тим, що автор спирається на комплексний підхід до аналізу предмета дослідження, поєднуючи політичний, правовий, інституційний і безпековий виміри державно-релігійних відносин. Такий підхід дав змогу не обмежуватися описом чинного законодавства чи характеристикою конфесійного середовища, а розкрити державно-релігійні відносини як особливу сферу публічної взаємодії, у якій відображаються інтереси держави, релігійних організацій, суспільства та особи. Саме тому основні положення дисертації мають не декларативний, а аналітичний характер і спираються на прагнення пояснити механізми функціонування цієї сфери в умовах сучасних політичних змін.

Належний рівень обґрунтованості наукових результатів значною мірою забезпечується опрацюванням широкого кола джерел, зокрема нормативно-правових актів, що регулюють свободу совісті, діяльність релігійних організацій та окремі аспекти державно-релігійної взаємодії, а також наукових праць із політології, права, релігієзнавства й суміжних галузей. Важливо, що законодавчі та доктринальні джерела використано не формально, а як підґрунтя для виявлення суперечностей, тенденцій і проблем у функціонуванні державно-релігійних відносин в Україні. Це дозволило автору аргументовано показати, що

сучасна модель взаємодії держави і релігійних інституцій зазнає істотних змін під впливом демократичних трансформацій, європейської інтеграції, внутрішньополітичних викликів і воєнного стану.

Важливою передумовою належної обґрунтованості наукових положень і висновків дисертації є також використання відповідного методологічного інструментарію. Застосування системного підходу дало можливість розглядати державно-релігійні відносини як цілісну сукупність норм, інститутів, практик і механізмів державної політики, а інституційний та політико-правовий підходи - простежити співвідношення між нормативно закріпленими принципами свободи совісті, світськості держави, рівності конфесій і реальною практикою їх реалізації. Водночас залучення історико-політологічного, порівняльного та проблемно-хронологічного аналізу посилює доказовість тих положень, які стосуються еволюції державно-релігійних відносин, зміни ролі релігійного чинника в політичному житті України та трансформації державної політики у сфері релігії в умовах війни.

На користь достатнього ступеня обґрунтованості свідчить і внутрішня узгодженість дисертаційного дослідження. Основні положення роботи логічно пов'язані з її метою, поставленими завданнями та структурою викладу, а сформульовані висновки випливають із проведеного аналізу. Автор послідовно розкриває взаємозв'язок між політико-правовими засадами державно-релігійних відносин, трансформацією інституційної ролі держави, зміною суспільної функції релігійних організацій та посиленням безпекового значення релігійного чинника в сучасній Україні. Завдяки цьому висновки роботи постають результатом узагальнення нормативного матеріалу, наукових підходів і сучасної суспільно-політичної практики.

Окремо слід відзначити, що обґрунтованість висновків посилюється зверненням до актуального проблемного поля, пов'язаного з російською агресією, трансформацією безпекового середовища та зміною характеру державно-релігійної взаємодії в умовах воєнного стану. Автор переконливо показує, що сучасні державно-релігійні відносини в Україні не можуть бути адекватно осмислені без урахування нових ризиків, пов'язаних із можливістю

використання релігійного середовища як інструменту зовнішнього впливу, а також без аналізу тих політико-правових механізмів, за допомогою яких держава намагається поєднати гарантування свободи совісті із захистом національної безпеки. Така постановка проблеми свідчить про намагання автора розглядати предмет дослідження в актуальному політичному контексті, що підвищує наукову і практичну вагу зроблених висновків.

Джерельна база дисертації є достатньо широкою і репрезентативною. Список використаних джерел нараховує 382 найменування.

Результати дослідження пройшли належну апробацію. За темою дисертації опубліковано 9 наукових праць, серед яких три статті у наукових фахових виданнях України категорії «Б» та шість матеріалів апробаційного характеру. Це засвідчує достатній рівень представлення основних положень дисертації І.В.Мельничука.

Наукова новизна та достовірність одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному політологічному осмисленні політико-правових засад державно-релігійних відносин у сучасній Україні як багатовимірного суспільно-політичного феномена, що формується на перетині державної політики, правового регулювання, конфесійного плюралізму, міжінституційної взаємодії та безпекових викликів. У дисертації запропоновано цілісний підхід до аналізу державно-релігійних відносин, який дає змогу розглядати їх не лише як сферу реалізації свободи совісті та віросповідання, а і як важливий сегмент публічної політики, у межах якого відображаються процеси трансформації політичної системи, зміни ролі релігійних організацій у суспільстві, переосмислення моделей взаємодії держави і церкви, а також вплив воєнного стану та зовнішніх загроз на релігійне середовище.

Наукова новизна дослідження виявляється також у тому, що в роботі поглиблено теоретичне розуміння державно-релігійних відносин як політико-правової категорії, уточнено підходи до аналізу державної політики у сфері релігії та окреслено специфіку функціонування релігійних організацій у сучасному політичному процесі України. У дисертації узагальнено основні тенденції розвитку державно-релігійної взаємодії в умовах поліконфесійності,

суспільної трансформації та війни, а також виявлено особливості поєднання правових механізмів регулювання релігійної сфери з реальними політичними практиками взаємодії держави, релігійних інституцій і громадянського суспільства.

До науково нових результатів належить комплексне висвітлення ролі релігійного чинника в сучасних політичних процесах, зокрема у контексті суспільної консолідації, міжконфесійного діалогу, благодійної та гуманітарної діяльності релігійних організацій, а також їх участі у формуванні суспільної стійкості в умовах війни. Водночас у роботі акцентовано увагу на конфліктогенних аспектах державно-релігійних відносин, пов'язаних із суперечностями між окремими конфесіями, впливом зовнішніх чинників на релігійне середовище, використанням релігійного ресурсу в політичних цілях та необхідністю пошуку збалансованої моделі державної політики щодо релігії і церкви в умовах безпекових загроз.

Достовірність отриманих результатів підтверджується комплексним опрацюванням репрезентативної джерельної та нормативно-правової бази, коректним використанням методологічного інструментарію, внутрішньою логікою побудови дослідження й узгодженістю сформульованих висновків із визначеними метою та завданнями роботи. Наукові результати характеризуються належним рівнем обґрунтованості, що досягнуто завдяки самостійному опрацюванню проблематики, критичному осмисленню наукових підходів, системному аналізу теоретичних положень і використанню актуального емпіричного матеріалу. Запропоновані автором узагальнення та висновки є логічним підсумком проведеного дослідження, відповідають його концептуальній побудові та відображають послідовне вирішення поставлених наукових завдань.

Практичне значення результатів дослідження. Дисертаційне дослідження має виразне практичне значення, оскільки його результати можуть бути використані у процесі вдосконалення державної політики у сфері державно-релігійних відносин, оновлення нормативно-правового забезпечення свободи совісті та віросповідання, а також вироблення більш ефективних механізмів

взаємодії між державою, релігійними організаціями та інститутами громадянського суспільства. Сформульовані в роботі положення і висновки становлять інтерес для органів державної влади та органів місцевого самоврядування в контексті розробки й реалізації рішень, спрямованих на запобігання міжконфесійним конфліктам, підтримання суспільної злагоди, зміцнення міжрелігійного діалогу та забезпечення балансу між свободою віросповідання, принципом світськості держави і потребами національної безпеки.

Практична цінність дисертації полягає також у тому, що її результати можуть бути використані під час підготовки концептуальних, аналітичних і програмних документів, пов'язаних із реалізацією державної політики щодо релігії і Церкви, удосконаленням правових та організаційних засад діяльності релігійних організацій, а також формуванням механізмів державно-релігійної взаємодії в умовах сучасних суспільно-політичних і безпекових викликів. Окремі положення дослідження можуть бути корисними для органів публічної влади, аналітичних центрів, громадських інституцій та релігійних організацій у частині розробки практик міжконфесійної комунікації, запобігання конфліктогенним проявам у релігійному середовищі, посилення суспільної стійкості та координації дій у кризових умовах.

З практичного погляду вагомими є висновки та рекомендації, що стосуються вдосконалення механізмів державного реагування на виклики у сфері державно-релігійних відносин, зокрема в умовах воєнного стану, посилення зовнішнього впливу на релігійне середовище, загострення безпекових ризиків і необхідності забезпечення суспільної консолідації. У цьому сенсі результати дисертації можуть бути використані при виробленні підходів до гармонізації відносин між державою і релігійними інституціями, розвитку міжконфесійного діалогу, удосконалення правових механізмів захисту свободи совісті та формування більш збалансованої моделі державної політики у сфері релігії.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути застосовані і в освітньому процесі - під час викладання курсів з політології, державної політики, релігієзнавства, державно-конфесійних відносин, прав людини, безпекових

студій та інших соціогуманітарних дисциплін, а також у підготовці навчально-методичних матеріалів, розробці освітніх програм і тематичних курсів, присвячених проблемам свободи совісті, міжрелігійної толерантності, ролі релігійних організацій у суспільно-політичному житті та сучасним викликам у сфері державно-релігійної взаємодії.

Загальна оцінка змісту роботи. Дисертаційна робота є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, у якому комплексно розкрито теоретичні, аналітичні та прикладні аспекти політико-правових засад державно-релігійних відносин у сучасній Україні. Структура дисертації загалом відповідає поставленій меті, сформульованим завданням і логіці наукового пошуку. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 293 сторінки, з яких 213 сторінок - основного тексту. Робота містить таблиці, рисунки та додатки. Список використаних джерел налічує 382 найменування, додатки - 10 позицій.

У вступі дисертаційного дослідження належним чином окреслено наукову проблематику роботи, аргументовано її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також висвітлено теоретико-методологічні засади, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів. Окрім цього, у вступі відображено відомості про особистий внесок автора, апробацію результатів дослідження та загальну структуру дисертації. Загалом науковий апарат роботи сформульовано коректно й логічно, а поставлені дослідницькі завдання узгоджуються зі змістовим наповненням основних розділів дисертації та підпорядковані реалізації визначеної мети.

У першому розділі дисертації закладено теоретико-методологічне підґрунтя дослідження політико-правових засад державно-релігійних відносин в Україні. Автором здійснено систематизацію базових понятійно-категоріальних підходів до осмислення державно-релігійних і міжконфесійних відносин, проаналізовано стан наукової розробки проблеми та окреслено методологічний інструментарій, на якому ґрунтується дослідження. Важливим здобутком розділу є узагальнення вітчизняних і зарубіжних теоретичних підходів до розуміння

сутності, структури та функцій державно-релігійних відносин, що дозволило сформуванню належної концептуальної основи для подальшого аналізу їх політико-правових, інституційних і суспільно-політичних вимірів. Загалом перший розділ виконує важливу методологічну функцію, оскільки забезпечує теоретичну цілісність дисертаційної роботи та визначає логіку подальшого дослідження.

Другий розділ дисертації присвячено аналізу державно-релігійних відносин в Україні крізь призму нормативно-правового регулювання, інституційних механізмів та особливостей сучасних політичних процесів. У цьому розділі автор зосереджує увагу на правових засадах функціонування державно-релігійної сфери, механізмах формування та реалізації державної політики щодо релігії і Церкви, а також на інституційних і процесуальних аспектах міжконфесійної взаємодії. Важливим результатом розділу є розкриття специфіки поєднання нормативних принципів свободи совісті, світськості держави та рівності релігійних організацій із реальною практикою функціонування державно-релігійних відносин у сучасній Україні. Загалом другий розділ має вагомий аналітичний значення, оскільки дозволяє простежити особливості інституційної організації релігійної сфери, виявити ключові тенденції державної політики у цій сфері та окреслити характер взаємодії між державою, релігійними організаціями і конфесійним середовищем у сучасному політичному процесі.

Третій розділ дисертації присвячено аналізу ролі релігійних організацій як активних учасників сучасних політичних процесів в Україні. У центрі уваги автора перебуває вплив релігійних інституцій на політичну соціалізацію, формування громадянської свідомості та національної ідентичності, а також використання релігійного чинника як ресурсу політичного впливу. Водночас важливе місце в розділі посідає дослідження діяльності релігійних організацій в умовах війни за Незалежність України, що дозволяє розкрити їхню суспільно-політичну, гуманітарну та консолідаційну роль у кризових обставинах. Загалом розділ має вагомий аналітичний значення, оскільки демонструє багатовимірність участі релігійних організацій у сучасному політичному житті України, виявляє потенціал релігійного середовища як чинника суспільної мобілізації, підтримки

національної стійкості та водночас як простору політичного впливу й конфліктогенних ризиків.

Висновки дисертаційного дослідження узгоджуються з поставленою метою та сформульованими завданнями, відображають логіку проведеного наукового пошуку й концентрують основні результати авторського аналізу. Їх зміст засвідчує прагнення не лише систематизувати та узагальнити опрацьований теоретичний, нормативно-правовий і емпіричний матеріал, а й окреслити практичні напрями застосування одержаних результатів у сфері вдосконалення державної політики щодо релігії і Церкви, оптимізації механізмів державно-релігійної взаємодії, розвитку міжконфесійного діалогу та забезпечення суспільної стабільності в умовах сучасних безпекових викликів.

Загалом дисертація справляє враження методологічно цілісного й концептуально виваженого дослідження, у якому поєднано теоретичне осмислення державно-релігійних відносин як складного політико-правового феномена з аналізом актуальних трансформацій релігійного середовища та сучасного суспільно-політичного контексту України. До сильних сторін роботи слід віднести належний рівень опрацювання джерельної та нормативної бази, увагу до вітчизняних і зарубіжних наукових підходів, прагнення до теоретичного узагальнення, а також розгляд державно-релігійних відносин у ширшому контексті демократичного розвитку, міжконфесійної взаємодії, національної безпеки, суспільної консолідації та формування стійкості українського суспільства в умовах війни за Незалежність України.

Оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Результати дисертаційного дослідження засвідчують, що Мельничук Іван Васильович володіє належним рівнем методології наукової діяльності та демонструє сформовані навички застосування як загальнонаукових, так і спеціальних методів науки для аналізу складних суспільно-політичних явищ. У роботі простежується вміння коректно працювати з різними типами джерел - нормативно-правовими, аналітичними та емпіричними матеріалами, систематизувати значний масив інформації, співвідносити теоретичні підходи з практикою функціонування державно-релігійних відносин і формулювати на цій основі самостійні

узагальнення та висновки. Автор демонструє здатність поєднувати понятійно-категоріальний аналіз, вивчення нормативно-правових засад державно-релігійної взаємодії, осмислення інституційних механізмів реалізації державної політики у сфері релігії та дослідження ролі релігійних організацій у сучасних політичних процесах України.

Позитивної оцінки заслуговує також прагнення здобувача до концептуалізації складної й багатовимірної проблематики державно-релігійних відносин, яка перебуває на перетині політичної науки, правознавства, релігієзнавства та безпекових студій. Робота свідчить про здатність автора не лише відтворювати наявні наукові підходи, а й адаптувати їх до сучасного українського суспільно-політичного контексту, зокрема до умов воєнного стану, трансформації релігійного середовища, посилення міжконфесійної взаємодії та зростання безпекового значення релігійного чинника. Попри складність понятійного апарату та міждисциплінарний характер обраної теми, здобувачеві загалом вдалося зберегти цілісність дослідницької логіки, витримати роботу в межах заявленого предмета дослідження та розкрити державно-релігійні відносини саме як політико-правовий і суспільно-політичний феномен, а не лише як сферу нормативного регулювання чи конфесійної взаємодії.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертаційного дослідження дає підстави констатувати дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень, які могли б поставити під сумнів самостійність виконання дослідження та достовірність одержаних результатів. Подані в дисертації наукові положення, узагальнення та висновки є результатом самостійної науково-дослідної роботи автора, а використання ідей, положень та результатів інших дослідників здійснено з дотриманням вимог наукової етики та належного академічного цитування.

Дискусійні положення та рекомендації до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, високий теоретичний

рівень і практичну значущість висновків, звертаємо увагу на ряд зауважень, що носять рекомендаційний характер:

1. У дисертації основну увагу зосереджено на аналізі ролі православних церков у суспільно-політичних процесах України. Водночас діяльність інших релігійних організацій висвітлено меншою мірою, переважно в контексті порівняння з православними юрисдикціями або під час розгляду окремих аспектів досліджуваної проблематики. Більш повне висвітлення політичної діяльності інших конфесій сприяло б комплекснішому розкриттю предмета дослідження.

2. У дисертаційному дослідженні недостатньо чітко визначено, яка з моделей державно-релігійних відносин розглядається автором як найбільш ефективна для сучасної України. Доцільним було б більш аргументовано окреслити авторську позицію щодо оптимальної моделі взаємодії держави і релігійних організацій з урахуванням сучасних суспільно-політичних умов.

3. У роботі бажано було б більш детально розглянути питання практичної реалізації Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій», зокрема особливості його імплементації та чинники, що впливають на ефективність застосування його положень у сучасних умовах.

Висловлені зауваження не торкаються концептуальних положень дисертаційного дослідження, у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не применшують належного рівня дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та на її наукову і практичну цінність.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Мельничука Івана Васильовича «Політико-правові засади державно-релігійних відносин в сучасній Україні», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 «Політологія» є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, яке за актуальністю, науковою новизною, важливістю здобутих результатів, їх обґрунтованістю і вірогідністю, практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку

присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341), не містить ознак порушення академічної доброчесності, а тому її автор Мельничук Іван Васильович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 052 Політологія.

Рецензент:

кандидат політичних наук
доцент кафедри політичних наук
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Мар'яна МІЩУК